

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-68>

УДК 330

Близнюк Андрій Олександрович

кандидат економічних наук,

доцент кафедри менеджменту,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4945-4893>**Andrii Blyzniuk**

Kharkiv National Automobile and Highway University

**ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ****FEATURES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT
OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS**

Анотація. У статті розглядаються особливості інноваційного розвитку соціально-економічних систем в умовах глобальних трансформацій, цифровізації та викликів воєнного часу. У дослідженні обґрунтовано теоретичні основи інноваційного розвитку як ключового фактора переходу від екстенсивної до інтенсивної моделі економічного зростання. Узагальнено сучасні наукові підходи до розуміння інноваційного розвитку та підкреслено, що інновації формують структурну основу якісних трансформацій всередині економічних систем. Стверджується, що інноваційний розвиток забезпечує не лише кількісні показники економічного зростання, а й якісні структурні зрушення, підвищення продуктивності праці, раціональне використання ресурсів та довгострокову конкурентоспроможність національної економіки. Особлива увага приділяється типології інноваційних трансформацій. Виділені три основні типи інноваційного розвитку соціально-економічних систем: трансформацію, модифікацію та модернізацію. Результати дослідження підтверджують, що інноваційний розвиток – це незворотний процес якісної трансформації, який визначає темпи економічного зростання та зміцнює національну конкурентоспроможність.

Ключові слова: інноваційний розвиток, соціально-економічна система, інноваційний потенціал, модернізація, трансформація, конкурентоспроможність.

Summary. The article examines the features of innovative development of socio-economic systems under conditions of global transformations, digitalization, and wartime challenges facing Ukraine. The research substantiates the theoretical foundations of innovative development as a key driver of transition from an extensive to an intensive model of economic growth based on knowledge, intellectual capital, high technologies, and effective use of resources. The socio-economic system is considered as a complex, dynamic, probabilistic, and managed system that functions under the influence of internal and external factors and continuously adapts to environmental changes. Particular attention is paid to the typology of innovative transformations. The author distinguishes three main types of innovative development of socio-economic systems: transformation, modification, and modernization. Transformation involves changes in forms of ownership and the formation of a new institutional environment. Modification is associated with the development of competition, resource markets, and macroeconomic stabilization. Modernization focuses on technological renewal, human capital development, and the implementation of an active industrial and social policy. These types reflect the evolutionary nature of systemic changes and the reaction of socio-economic systems to endogenous and exogenous influences. The study systematizes the key factors of innovative development, including effective innovation management systems, availability of qualified personnel, developed innovation infrastructure, sufficient financial support, innovation culture, interaction between science, business and government, and supportive state policy. It is emphasized that under wartime conditions and limited resources, innovation acquires strategic importance as a tool for ensuring resilience, adaptability, and sustainable development of socio-economic systems. The results of the research confirm that innovative development is an irreversible process of qualitative transformation that determines the pace of economic growth and strengthens national competitiveness. Further research is proposed to focus on the development of practical organizational and economic mechanisms for implementing innovation strategies at national and regional levels.

Keywords: innovative development, socio-economic system, innovative potential, modernization, transformation, competitiveness.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, цифровізації економіки та воєнних викликів для України особливої актуальності набуває проблема забезпечення інноваційного розвитку соціально-економічних систем. Традиційні фактори економічного зростання поступово вичерпують свій потенціал, що зумовлює необхідність переходу до інноваційної моделі господарювання, заснованої на знаннях, інтелектуальному капіталі та високо-технологічному виробництві.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень у сфері інноваційного розвитку, залишаються недостатньо систематизованими питання визначення особливостей інноваційного типу розвитку соціально-економічних систем, уточнення їх сутності, типології інноваційних трансформацій та факторів, що впливають на масштаби й напрями інноваційних змін. Окремої уваги потребує формування дієвого організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку в умовах нестабільності та ресурсних обмежень.

Таким чином, виникає необхідність комплексного дослідження особливостей інноваційного розвитку соціально-економічних систем та визначення ключових чинників його забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основний науковий внесок у вивченні проблеми інноваційного розвитку соціально-економічних систем, а також типологізації інновацій, складають праці відомих науковців, а саме Смесова В.Л., Федорова Н.Є., Побива В.О. [1], Степаненко С., Непокупна Т., Сакало О., Шевченко Б., Дедов О. [2], Тітаренко О.О., Ревенко Д.С. [3], Касьянова Н.В. [4], Нижник О.В., Нижник І.В. [5], Семикіна М.В., Дмитришин Б.В. [6], Левицький В.О. [7] та ін.

Наукові дослідження останніх років формують цілісну картину розвитку соціально-економічних систем, де інновації виступають центральним механізмом підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Тенденція сучасних публікацій – інтегрувати методологію, стратегії, інвестиції та цифрові інструменти у комплексний підхід до управління інноваційним розвитком.

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності та особливостей інноваційного розвитку соціально-економічних систем, виокремлення основних типів інноваційних трансформацій, а також систематизація факторів, що визначають масштаби й напрями інноваційного розвитку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки інновації формують підґрунтя для переходу до інтенсивного типу суспільного відтворення та становлення економіки, що спирається на інтелектуальний потенціал, інформаційні технології, досягнення науки й техніки, а також виробництво високотехнологічної продукції та послуг.

У процесі еволюції господарської системи виникали інноваційні продукти й технології, які або залишалися малопомітними, або ставали поштовхом до подальших прогресивних змін. Водночас відбувалися інноваційні трансформації, що спричиняли докорінні зміни технологічного укладу та створювали основу для формування економіки, орієнтованої на системні інноваційні перетворення й їх активне впровадження в суспільне життя. Саме такі зрушення зумовили поступальний соціально-економічний розвиток суспільства [1].

Сучасна система світового господарства постійно вдосконалюється і нарощує свою продуктивність навіть в умовах обмежених природних ресурсів. Як наслідок, економічна система перебуває у стані постійної перебудови своїх структурних елементів і компонент з метою підвищення ефективності раціонального використання капіталу (як природно-сировинного, так і інтелектуального). Це стає можливим завдяки активізації процесу інноваційної діяльності на всіх рівнях і в усіх суб'єктах господарювання як на мікро-, так і на макрорівні. Тема інновацій та їхньої зростаючої ролі в розвитку світового господарства стала дуже популярною останнім часом, а актуальність наукових досліджень з цієї проблематики неухильно зростає.

В умовах військового стану інновації набувають особливої, стратегічної ваги, адже саме вони забезпечують здатність економічних систем різних рівнів адаптуватися до нових викликів і загроз. У такій ситуації інноваційна діяльність повинна передбачати розвиток інноваційного виробництва, реалізацію прогресивних проєктів, створення нових продуктів і послуг, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної економіки, зміцненню її стійкості та посиленню оборонного потенціалу держави [2].

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку пріоритетним завданням виступає реалізація структурних реформ і запланованих соціально-економічних проєктів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності держави, прискорення економічного зростання та поліпшення рівня життя населення. У зв'язку з цим зростає значення теоретичного й практичного обґрунтування стратегії поширення інновацій у національних економіках, а також розроблення інструментарію для виявлення умов, закономірностей і чинників розвитку соціально-економічних систем на основі інноваційних стратегій [3].

З позицій теорії самоорганізації процес створення та впровадження інновацій можна розглядати як перехід економічної системи до якісно нового стану, що супроводжується порушенням попередньої рівноваги під впливом позитивних (підсилюючих) зворотних зв'язків. Стани, які потенційно формуються після точки нестійкості,

не лише окреслюють можливі сценарії подальшого розвитку системи, а й зумовлюють невизначеність, залишаючи остаточний вибір траєкторії розвитку за самою системою [4].

Формування в Україні високорозвиненої економіки інноваційного типу, що базується на дієвих організаційно-економічних механізмах і стратегіях безпекового розвитку соціально-економічних систем (СЕС), є одним із пріоритетних завдань для всіх гілок влади, а також керівників організацій, установ і підприємств.

Водночас розвиток інноваційної сфери в Україні стримується низкою бар'єрів, серед яких – недосконалість або відсутність окремих інституцій, недостатній рівень інфраструктурного забезпечення процесів пошуку, впровадження та реалізації інноваційних стратегій, а також несформованість і недосконалість організаційно-економічних механізмів та стратегій безпечного інноваційного розвитку соціально-економічних систем.

Проблема інноваційного розвитку є ключовим завданням як у теоретичному, так і практичному плані для будь-якої економічної системи, оскільки прогресивний розвиток у сучасному державному уявленні містить у собі не тільки зростаючі показники валового внутрішнього та регіонального продуктів, а й ефективне використання наявного потенціалу території, нарощування його обсягів. Адже саме інноваційний потенціал забезпечує у стратегічній перспективі конкурентоспроможність країни на міжнародній арені в економічній, науково-технічній і політичній сферах.

Нині проблема обґрунтування поняття інноваційного розвитку та виявлення особливостей інноваційного типу господарювання стосовно соціально-економічних систем стоїть особливо гостро. У профільних наукових колах активно розробляються теорії сталого економічного розвитку, що враховують зростаючу роль інноваційної складової в будь-яких перетвореннях технологічного, управлінського або організаційного характеру.

Дослідження питання щодо особливостей інноваційного розвитку передбачає своїм підґрунтям розкриття та уточнення феномена СЕС. Розглядаючи систему як об'єкт дослідження, необхідно виявити її сутність і специфіку. У найширшому сенсі економічна система трактується як система суспільного відтворення і споживання матеріальних благ. Під СЕС розуміють складну, імовірнісну, динамічну систему, що охоплює процес виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ. До числа економічних систем можна віднести підприємства, організації, ринки та інші види економічних об'єктів, як, наприклад, інституційні сукупності та соціально-економічні процеси.

СЕС належать до класу керованих систем, однією з основних якостей яких є системність. Комерційні організації, адміністративно-тери-

торіальні одиниці, муніципальні утворення як об'єкти управління розвиваються під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, що змінюють у часі свою інтенсивність. Процес розвитку СЕС здійснюється через регулювання взаємозв'язків і відносин між внутрішніми елементами, що утворюють систему, а також через взаємодію системи із зовнішнім середовищем.

Соціально-економічна система перебуває в постійному, безперервному розвитку, де серед ключових проблем розвитку сучасної СЕС можна виокремити ресурсні суперечності, що містять у собі суттєві матеріальні обмеження. Якщо розглядати модернізацію з функціонального погляду, вона являє собою процес зміни виробничої функції, у перебігу якого можна виявити такі закономірності: зростання потреби у виробничих ресурсах і перехід до так званої «економіки знань», до економічної системи, якій властиве розширення форм наукових знань, а також зростання ролі людського капіталу в процесі модернізації.

Безумовно, на сучасному етапі розвитку економіки України ключовою стратегічною метою є формування СЕС, у якій домінує інноваційна діяльність, оскільки остання є однією з головних умов модернізації економіки. Традиційні галузі виробництва майже вичерпали свій потенціал для зростання і розвитку, отже, прогресувати може лише суспільство, що продукує інновації. Інновації, складаючи базис розвитку СЕС, визначають масштаби структурних змін і задають темпи зростання економіки загалом. Впровадження новацій у господарську діяльність визначає перебіг і напрямки інноваційного розвитку СЕС.

У контексті розвитку СЕС інновації розглядаються як метод, засіб для прискореного розвитку складних систем, як індикатор розвитку в різних сферах діяльності. Інновації відображають не тільки кількісний, а й якісний бік технічного прогресу.

Перехід до постіндустріального типу господарського укладу посилив роль саме спрямованого розвитку СЕС. Ключовими характеристиками такого розвитку є нарощування ефективності раціонального використання ресурсів задля збільшення показників інноваційної динаміки, визначення інтелектуального потенціалу як пріоритету, а також провідна роль динамічної та ефективної політики держави щодо прогнозування та планування економічного розвитку на середньострокову та довгострокову перспективи.

Інноваційний розвиток, будучи ключовим напрямком комплексного розвитку будь-якої території, характеризується високою концентрацією виробництва, науково-технічних знань, нових прогресивних технологій, а також підвищенням соціально-економічних показників. Для найповнішого розкриття сутності інноваційного розвитку СЕС необхідно виокремити його ключові особли-

вості та низку принципів формування економіки «нового» типу.

Треба відзначити, що основні типи інноваційного розвитку соціально-економічних систем – це трансформація, модифікація і модернізація. Стосовно економічних систем вони являють собою більше поступальні типи еволюції господарської системи на шляху до збалансованого і цілісного розвитку, ніж окремі форми інноваційного прогресу. У рамках першого типу інноваційного розвитку відбувається перетворення форм і видів власності економічної системи, створення відмінного від існуючого, трансформаційного середовища розвитку. Суть процесу модифікації зводиться до розвитку конкуренції та ринків ресурсів, до макроекономічної стабілізації. Модернізація передбачає розвиток людського капіталу, реалізацію активної промислової політики в умовах модернізації технологічних процесів, а також соціально-економічну спрямованість вжитих політичних заходів. Таким чином, можна дійти висновку, що і трансформація, і модифікація, і модернізація СЕС є процесами перетворення ендегенних чинників і реакції

на екзогенний вплив навколишнього середовища. У процесі еволюції СЕС переходять від саморозвитку в межах її діяльності до спрямованого прогресивного розвитку, основу якого складають інновації, що визначають його темпи і масштаби, а також структурні зміни.

Розглядаючи інноваційний розвиток СЕС як необоротний процес взаємодії відкритої системи із зовнішнім навколишнім середовищем, треба виокремити такі чинники, що задають його масштаби і напрями як інноваційна політика на місцях, що проводиться уповноваженими органами влади, включаючи розроблення стратегій соціально-економічного розвитку території, інноваційної та інвестиційної стратегій суб'єкта; політика фінансово-кредитних установ; характер споживчого попиту і характер конкуренції; рівень розвитку інноваційної інфраструктури; накопичений інноваційний потенціал і перспективні можливості для науково-технічного прогресу в інтересах соціально-економічного розвитку території.

Також необхідно систематизувати фактори інноваційного розвитку соціально-економічної системи (рис. 1).

Рисунок 1 – Фактори інноваційного розвитку соціально-економічної системи

Джерело: [5]

Кожен із елементів інноваційного потенціалу, що виділяються, впливає на інноваційний розвиток:

– інноваційні традиції, що формуються попередніми досягненнями, накопиченим досвідом та знаннями, є базою для інноваційного розвитку, появи нововведень;

– сприйнятливність суспільства до інновацій визначає легкість залучення нових учасників до інноваційного процесу та сприяє дифузії інновацій;

– напрями досліджень, що визначають пріоритети інноваційного розвитку відповідно до поточних та стратегічних потреб, служать пріоритетом інноваційної активності;

– сфера застосування інновацій, що включає галузі та її суб'єктів, для яких затребувана та чи інша інновація, визначає попит на інновації, що є в економіці ринкового або змішаного типу основним засобом стимулювання інноваційної активності;

– матеріальна готовність до впровадження інновацій задає здатність суб'єктів господарювання та людей-інноваторів до активної інноваційної діяльності в СЕС.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що інноваційний розвиток соціально-економічних систем є необоротним процесом якісних змін, який забезпечує перехід до еконо-

міки інтенсивного типу та формування економіки знань. Інновації виступають базисом структурних трансформацій, визначають темпи економічного зростання та рівень конкурентоспроможності держави.

Обґрунтовано, що основними типами інноваційного розвитку соціально-економічних систем є трансформація, модифікація та модернізація, які відображають еволюційний характер перетворень та реакцію системи на внутрішні й зовнішні виклики.

Систематизація факторів інноваційного розвитку дозволила виокремити ключові передумови його забезпечення: ефективну систему управління інноваційною діяльністю, наявність кваліфікованих кадрів, розвинену інноваційну інфраструктуру, достатній рівень фінансового забезпечення, сформовану інноваційну культуру, взаємодію науки, бізнесу та держави.

Доведено, що в умовах воєнного стану та обмеженості ресурсів інноваційний розвиток набуває стратегічного значення, оскільки забезпечує адаптивність, стійкість та довгострокову конкурентоспроможність соціально-економічних систем. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення практичних механізмів реалізації інноваційних стратегій на національному та регіональному рівнях.

Список використаних джерел:

1. Смесова В.Л., Федорова Н.Є., Побива В.О. Інновації як основа соціально-економічного розвитку країн світу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 31, 2020. С. 109–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-31-17>
2. Степаненко С., Непокупна Т., Сакало О., Шевченко Б., Дедов О. Інноваційний розвиток соціально-економічних систем: стратегічні підходи та класифікація. *Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика»*. Серія «Економіка». Випуск 20 (40), 2025. DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-20\(40\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0654-20(40)-01)
3. Тітаренко О.О., Ревенко Д.С. Розробка стратегій соціально-економічного розвитку на основі поширення інновацій. *Економічний простір*. 2022. № 181. С. 224–229. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-40>
4. Касьянова Н.В. Управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем. Колективна наукова монографія. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 232 с.
5. Нижник О.В., Нижник І.В. Фактори впливу на формування ефективної стратегії розвитку інноваційно-орієнтованих соціально-економічних систем. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль: ТНТУ, 2024. Том 87. № 2. С. 79–83. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.02.079
6. Семикіна М.В., Дмитришин Б.В. Методологічні аспекти наукового дослідження розвитку соціально-економічних систем в контексті глобалізації. *Центральноукраїнський науковий вісник*. Економічні науки. 2024. № 12(45). С. 68–80.
7. Левицький В.О. Розвиток соціально-економічних систем в сучасних умовах. Матеріали □ Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах». Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2021. С. 22–24.

References:

1. Smesova V. L., Fedorova N. E., Pobyva V. O. (2020) Innovatsiyi yak osnova sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku krayin svitu [Innovations as the basis of socio-economic development of countries of the world]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, no. 31, pp. 109–115. DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-31-17> (in Ukrainian)
2. Stepanenko S., Nepokupna T., Sakalo O., Shevchenko B., Dedov O. (2025) Innovatsiyyny rozvytok sotsial'no-ekonomichnykh system: stratehichni pidkhody ta klasyfikatsiya [Innovative development of socio-economic systems: strategic approaches and classification]. *Elektronne naukowe fakhove vydannya "Adaptyvne upravlinnya: teoriya i*

praktyka" Seriya "Ekonomika" – Electronic scientific professional publication "Adaptive management: theory and practice" Series "Economy", no. 20(40). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-20\(40\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0654-20(40)-01) (in Ukrainian)

3. Titarenko O. O., Revenko D. S. (2022) Rozrobka stratehiy sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku na osnovi poshyrennya innovatsiy [Development of strategies for socio-economic development based on the dissemination of innovations]. *Ekonomichnyy prostir – Economic scope*, no. 181, pp. 224–229. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-40> (in Ukrainian)

4. Kasyanova N. V. (2019) Upravlinnya innovatsiynym rozvytkom sotsial'no-ekonomichnykh system [Management of innovative development of socio-economic systems]. *Monohrafiya – Monograph*, 232 p. (in Ukrainian)

5. Nyzhnyk O. V., Nyzhnyk I. V. (2024) Faktory vplyvu na formuvannya efektyvnoyi stratehiyi rozvytku innovatsiyno-oriyentovanykh sotsial'no-ekonomichnykh system [Factors influencing the formation of an effective strategy for the development of innovation-oriented socio-economic systems]. *Halyts'kyi ekonomichnyy visnyk – Galician Economic Bulletin*, no. 87(2), pp. 79–83. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.02.079 (in Ukrainian)

6. Semykina M. V., Dmytryshyn B. V. (2024) Metodolohichni aspekty naukovoho doslidzhennya rozvytku sotsial'no-ekonomichnykh system v konteksti hlobalizatsiyi [Methodological aspects of scientific research on the development of socio-economic systems in the context of globalization]. *Tsentral'noukrayins'kyi naukovyy visnyk. Ekonomichni nauky – Central Ukrainian Scientific Bulletin. Economic Sciences*, no. 12(45), pp. 68–80. (in Ukrainian)

7. Levytskyi V. O. (2021) Rozvytok sotsial'no-ekonomichnykh system v suchasnykh umovakh [Development of socio-economic systems in modern conditions]. *Materialy □ Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi "Formuvannya mekhanizmu zmitsnennya konkurentnykh pozytsiy natsional'nykh ekonomichnykh system u hlobal'nomu, rehional'nomu ta lokal'nomu vymirakh" – Materials of the □ International Scientific and Practical Conference "Formation of a mechanism for strengthening the competitive positions of national economic systems in global, regional and local dimensions"*, pp. 22–24. (in Ukrainian)

Дата надходження статті: 17.02.2026

Дата прийняття статті: 03.03.2026

Дата публікації статті: 18.03.2026